MAKTABGACHA TA'LIM YOSHIDAGI BOLALARNING AQLIY RIVOJLANISHIDA

QO'L MOTORIKASINING O'RNI

Dadaxo'jayeva Ziyoda
22DMT

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda xotirani mustahkamlash, bosh miyaning ikkala yarim sharini o'zaro teng ravishda rivojlantirish va chiniqtirish masalalari yoritilgan. Qo'l motorikasi bilan bog'liq mashqlar va o'yinlarning bolaning kognitiv (bilish) jarayonlariga, diqqat ko'lamiga, tez fikrlash va eslab qolish qobiliyatiga ta'siri ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, amaliyotda sinovdan o'tkazilgan ikki xil didaktik o'yin namunasi — ularning maqsadi, tashkil etilish tartibi va pedagogik samarasi bilan birga taqdim etilgan.

Kalit so'zlar: bilish jarayonlarini rivojlantirish, xotirani mustahkamlash, qo'l motorikasi, miya yarim sharlari, bilateral koordinatsiya, maktabgacha ta'lim, diqqat ko'lamini kengaytirish, didaktik o'yinlar.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasining mustaqillik sharoitida demokratik va huquqiy jamiyatni barpo etish yo'lida amalga oshirilayotgan ijtimoiy harakatlar mustaqil fikrlash layoqatiga ega, aqliy, ma'naviy-axloqiy va jismoniy jihatdan yetuk barkamol avlodni tarbiyalash zaruriyatini kun tartibiga qo'ydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning 2017–2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi qarorida maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarmog'ini kengaytirish, malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilash, ta'lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini tadbiq etish, bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik, jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Shunday

ekan, maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar bilan ishlashda ularning qiziqishi va istaklariga tayangan holda mashg'ulotlar tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bolani har tomonlama rivojlantirish, uning xotirasini mustahkamlash, diqqat ko'lamini oshirish, bilish jarayonlarini tasviriy va amaliy faoliyat orqali rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Inson xotirasi butun insoniyat erishgan yutuqlarning sababchisidir, shu bois uni doimiy ravishda mustahkamlab, chiniqtirib borish zarur.

ASOSIY QISM

1. Miya yarim sharlari va ularning funksional o'ziga xosligi

Inson miyasining ikki qismi — chap va o'ng yarim sharlari — turli funksiyalarni bajaruvchi murakkab tizim hisoblanadi. O'tgan asrning 60–80-yillarida amerikalik olimlar Rodjer Sperri, Maykl Gazzaniga va Filipp Fogel tomonidan olib borilgan tadqiqotlar bu boradagi bilimlarimizni sezilarli darajada boyitdi. Ularning aniqlashicha, chap yarim shar asosan mantiqiy fikrlash, tahlil qilish, nutq va ketma-ket rejalashtirish kabi funksiyalarga javob bersa, o'ng yarim shar shartli obrazlarni to'liq tasavvur qilish, fazoviy idrok, hissiyot va fantaziyaga bog'liq jarayonlarni boshqaradi.

Shu sababli maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda har ikkala miya yarim sharini bir vaqtning o'zida, teng darajada rivojlantirib borish katta ahamiyatga ega. Bu esa bolada eslab qolish qobiliyatini, diqqat ko'lamini jamlash mahoratini va tez fikrlash ko'nikmasini shakllantirishga xizmat qiladi. Ikkala yarim sharning teng chiniqtirilishi nafaqat kognitiv, balki emotsional-ijtimoiy rivojlanishga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi, chunki bola bir vaqtning o'zida ham mantiqiy, ham ijodiy fikrlashga o'rganadi.

2. Qo'l motorikasining aqliy rivojlanishdagi o'rni

Zamonaviy pedagogika va psixologiya fanida qo'l barmoqlarining nozik harakatlari (mayda motorika) bilan nutq markazlari, xotira va tafakkur jarayonlari o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjudligi ko'plab tadqiqotlarda isbotlangan.

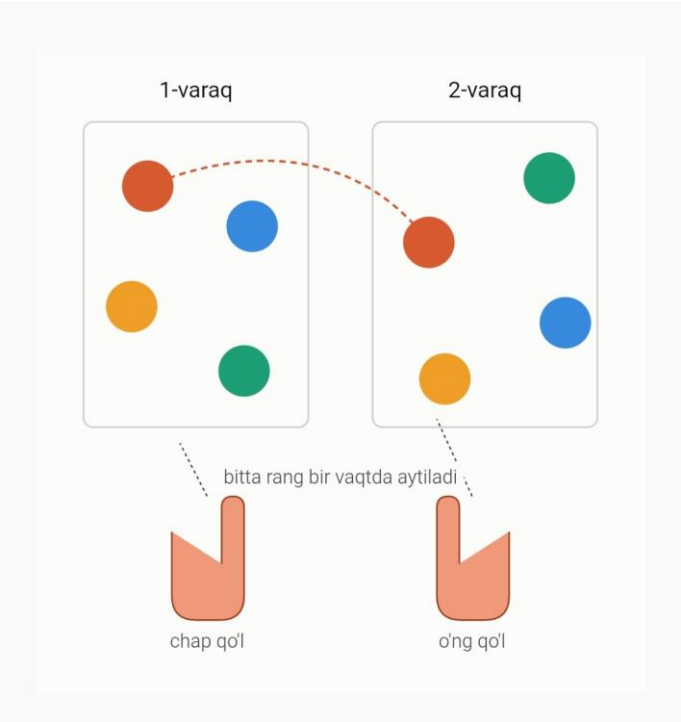
Barmoqlar uchidagi retseptorlar miyaning nutq va tafakkurga mas'ul bo'limlariga yaqin joylashgan bo'lib, ularning faol ishlashi ushbu bo'limlarni ham rag'batlantiradi.

Bolada miya faoliyatini rivojlantirishda turli metodlardan foydalanish mumkin. Bulardan biri — tarbiyachi tomonidan tashkil etiladigan qo'l motorikasi mashqlari, ya'ni bolaning ikki qo'lini bir vaqtning o'zida, lekin turlicha harakat bilan ishlatishni talab qiluvchi topshiriqlardir. Ushbu usul, xususan, ikki qo'lda bir vaqtda turli shakllar chizish yoki turli buyumlarni ushlash mashqlarida keng qo'llaniladi, chunki bunday holatda miyaning ikkala yarim shari bir vaqtning o'zida, mustaqil ravishda ishlashga majbur bo'ladi.

3. Amaliyotda qo'llaniladigan didaktik o'yinlar

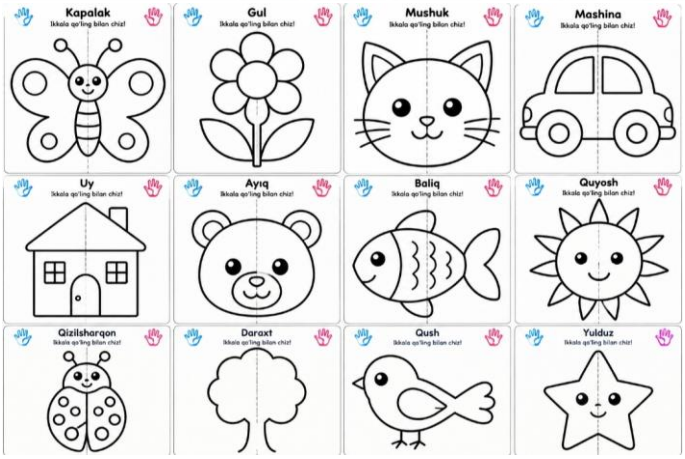
1-o'yin: "Ikki qo'l bilan rang topish". Bu o'yin uchun oddiy ikkita oq qog'ozga turli o'lchamdagi doira shakllari chizilib, ularga turli xil rangli qog'ozlar yopishtiriladi. Har ikkala varaqdagi rangli doiralarning joylashuvi bir-biriga mos kelmasligi kerak — bu mashqning asosiy sharti hisoblanadi. Mashg'ulot davomida bolaga bitta rang aytiladi, bola esa bir vaqtning o'zida ikki qo'lini ishlatib, ikkala qog'ozdagi shu rangni bir zumda topib, barmog'i bilan ko'rsatishi kerak bo'ladi.

Ushbu mashq bolaning ko'zi bilan qo'lining muvofiqlashgan (koordinatsiyalashgan) harakatini, diqqatni bir nechta ob'ektga bo'lish qobiliyatini va tezkor qaror qabul qilish ko'nikmasini rivojlantiradi. Mashqni murakkablashtirish uchun keyingi bosqichlarda ranglar soni oshirilishi yoki vaqt chegarasi kiritilishi mumkin.

1-rasm. "Ikki qo'l bilan rang topish" o'yinining sxemasi

2-o'yin: "Ikki qo'lli chizish". Bolaga ikkala qo'liga bir xil turdagi qalam beriladi va u ikkala qo'li bilan bir vaqtning o'zida bir xil yoki oyna aksidagi (simmetrik) shakllarni — masalan, hayvon, gul, uy yoki transport vositasi tasvirining chap va o'ng yarmini — chizishi so'raladi. Rasmning o'rtasidan o'tkazilgan chiziq bola uchun mo'ljal bo'lib xizmat qiladi: bola ikkala qo'lini bir vaqtda, bir-biriga oyna aksidek harakatlantirib, tasvirning ikkala tomonini bir xilda chizib chiqadi. Bu mashq boshida bolalarga qiyin tuyulishi mumkin, biroq muntazam mashq qilish natijasida ikki qo'lning muvofiqlashgan harakati yaxshilanib, bola bilan bog'liq miya yarim sharlarining har ikkalasi bir xil yuklamada ishlay boshlaydi.

2-rasm. "Ikki qo'lli chizish" mashqi uchun namunaviy topshiriqlar varag'i

4. Kutilayotgan pedagogik natijalar

Yuqorida keltirilgan mashqlar va o'yinlarni tizimli ravishda, haftada bir necha marta, 10–15 daqiqalik qisqa mashg'ulotlar tarzida o'tkazib borish quyidagi natijalarga erishishga yordam beradi:

bolaning diqqat ko'lami kengayadi va bir nechta topshiriqni bir vaqtda bajarish qobiliyati oshadi;

qisqa muddatli va uzoq muddatli xotira mustahkamlanadi;

ikki qo'lning muvofiqlashgan harakati (bilateral koordinatsiya) yaxshilanadi, bu esa yozuv malakasini shakllantirishga tayyorgarlik hisoblanadi;

bola tezkor fikrlash va tez qaror qabul qilish ko'nikmalarini egallaydi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning aqliy rivojlanishida qo'l motorikasi bilan bog'liq mashqlar va didaktik o'yinlarning o'rni beqiyosdir. Bosh miyaning ikkala yarim sharini teng darajada rivojlantirishga qaratilgan bunday mashg'ulotlar bolaning xotirasini mustahkamlash, diqqat ko'lamini kengaytirish va tez fikrlash qobiliyatini shakllantirishning samarali vositasi bo'lib xizmat qiladi. Tarbiyachilar va ota-onalarga ushbu mashqlarni bolaning kundalik faoliyatiga izchil tarzda joriy etish tavsiya etiladi, chunki erta yoshda shakllangan bunday ko'nikmalar keyingi maktab ta'limida bolaning muvaffaqiyatli o'zlashtirishi uchun mustahkam poydevor yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning 2017–2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi qarori.
2. Sperry R.W. Lateral specialization in the surgically separated hemispheres. — Neurosciences Third Study Program, 1974.
3. Gazzaniga M.S. The Bisected Brain. — New York: Appleton-Century-Crofts, 1970.
4. Bezrukikh M.M. Bolaning miyasi va qo'l harakati: mayda motorikaning bilish faoliyatidagi ahamiyati. — Moskva, 2009.
5. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi va psixologiyasi (o'quv qo'llanma). — Toshkent, 2020.